

Державний фінансовий контроль : навчально-методичний посібник / [Вітвицька Н. С., Чумакова І. Ю., Коцупатрий М. М., Сенченко М. Т.]. – К. : КНЕУ, 2004. – 408 с.

11. Контроль і ревізія : [підручник] / [Бутинець Ф. Ф., Бардаш С. В., Малюга Н. М., Петренко Н. І.]. – 2-ге вид, доповн. і переробл. – Житомир : ЖІТІ, 2000. – 512 с.

12. Асадов А. М. Финансовая деятельность государства: административно-правовое исследование : автореф. дис. на соискание учен. степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.14 / А. М. Асадов. – Челябинск, 2010. – 58 с.

13. Фінансове право України: навчальний посібник / [Л. К. Воронова, М. П. Кучерявенко, Н. Ю. Пришва та ін.]. – К. : Правова єдність, 2009. – 395 с.

14. Панова І. В. Контрольна діяльність обласних державних адміністрацій у сфері фінансів та бюджету : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Панова І. В. – Х., 2004. – 190 с.

15. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України : від 16.07.1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 40. – Ст. 365.

Стаття надійшла до редакції 21.11.2012 р.

УДК 347.73:336

А. І. Сирота,

кандидат юридичних наук, доцент, декан юридичного факультету, завідувач кафедри кримінального та адміністративного права, Бердянський університет менеджменту і бізнесу

БАНКІВСЬКА ТАЄМНИЦЯ ЯК ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ

У статті комплексно проаналізовано основні елементи правової категорії «банківська таємниця» з урахуванням положень цивільного, фінансового та інформаційного права України, зроблено спробу визначити її як правове явище, що має комплексний характер.

В статті здійснено комплексний аналіз основних елементів правової категорії «банковская тайна» з урахуванням положень громадянського, фінансового та інформаційного права України, зроблено спробу визначити її як правове явище, яке має комплексний характер.

In the article the complex analysed basic elements of legal category «bank secret» taking into account positions of civil, financial and informative law of Ukraine, done attempt to define it as the legal phenomenon which has complex character.

Ключові слова: банківська таємниця, інформація і правовий режим інформації, що становить банківську таємницю.

Проблеми правового регулювання банківської таємниці в Україні часто виникають у зв'язку з відмінностями визначення цієї юридичної категорії нормами різних галузей права, що не забезпечує точність змісту правових норм, спричиняє неоднозначне розуміння тих чи інших нормативно-правових положень, виникнення колізій у правозастосовній практиці. До суперечностей у визначенні категорії «банківська таємниця» призводить формування і постійне вдосконалення законодавства про інформацію, про боротьбу з відмиванням коштів, здобутих злочинним шляхом, також недостатній правозастосовний досвід правового регулювання банківської таємниці в Україні.

Немає одностайності щодо визначення цієї категорії і серед учених. Так, В. Л. Кротюк розглядає банківську таємницю як «зобов'язання банку (фінансово-кредитної установи) зберігати таємницю за операціями своїх клієнтів» [1, с. 14–17]. Як обов'язок банку зберігати в таємниці операції клієнтів від сторонніх осіб, насамперед конкурентів того чи іншого клієнта банку, операції, рахунки та вклади (депозити) своїх клієнтів і кореспондентів, визначає і автор навчального посібника «Банківське право» Ю. В. Ващенко. У широкому розумінні, на думку вченого, це різновид службової таємниці, тобто конфіденційна інформація щодо клієнта, яка стала відомою службовцю банку [2, с. 144]. О. А. Костюченко, стверджує, що під банківською таєм-

ницею маються на увазі відомості, пов'язані з інформацією про роботу банку, його операції, стан рахунків клієнтів, умови укладених банком договорів, тобто дані про управління, використання фінансів та іншу господарську діяльність банку, розголошення яких може завдати шкоди його інтересам [3, с. 90–92]. Д. О. Гетманцев розглядає банківську таємницю як інформацію про діяльність та фінансове становище клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку і розголошення якої може завдати матеріальної чи моральної шкоди клієнту [4, с. 75].

Визначення певної юридичної категорії завжди є результатом ступеня розроблення відповідного правового понятійного матеріалу в конкретних умовах розвитку держави, права і відображає їх суттєві ознаки. Наскільки чітким, однозначним та зрозумілим є законодавче визначення того чи іншого правового явища, настільки чітким, однозначним і зрозумілим є закон, настільки ефективним буде його застосування.

Серед українських учених значний вклад у розвиток інституту банківської таємниці внесли такі науковці: Л. К. Воронова, Ю. В. Ващенко, Д. О. Гетманцев, І. Б. Заверуха, С. Т. Кадькаленко, Є. Б. Карманов, Л. М. Касьяненко, В. Л. Кротюк, Г. А. Нечай, Н. Ю. Пришва, А. О. Селіванов, О. П. Орлюк та інші. Проблеми правового регулювання банківської

таємниці перебувають у центрі уваги таких російських учених, як А. Ю. Вікулін, О. Н. Горбунова, Л. Г. Єфімова, М. В. Карасьова, О. М. Олійник, Г. А. Тосунян, Н. І. Хімичева та інших.

Незважаючи на те, що банківська таємниця досліджується у багатьох наукових роботах, потреба у вдосконаленні її правового регулювання з метою узгодження законних приватних і публічних інтересів, надійного захисту прав банківських клієнтів залишається.

Метою даної статті є спроба дослідити обсяг і зміст правової категорії «банківська таємниця», дати визначення цієї категорії з урахуванням творчих напрацювань попередніх дослідників, а також досліджень положень не тільки банківського законодавства, а й цивільного та інформаційного права України.

Українські вчені розглядають юридичну категорію «банківська таємниця», як правило, у декількох аспектах. Так, дослідник банківської таємниці Д. О. Гетманцев розглядає банківську таємницю у двох аспектах: як інформацію стосовно діяльності та фінансового становища клієнта, що стала відомою банку у процесі його обслуговування, і як субінститут фінансового права, що регулює суспільні відносини з приводу банківської таємниці [4, с. 75]. Є. Б. Карманов зазначає, що банківська таємниця є складним інститутом цивільного права, а термін «банківська таємниця» необхідно трактувати у двох основних значеннях – як обов’язок банку зберігати таємницю щодо операцій та рахунків своїх клієнтів і як різновид службової, тобто конфіденційної інформації стосовно клієнта банку [5, с. 110–113]. Майже аналогічну позицію має автор навчального посібника «Банківське право» Ю. В. Ващенко.

По-перше, на нашу думку, не можна однозначно стверджувати, що банківська таємниця є інститутом фінансового чи цивільного права. Банківську таємницю визначають і регулюють ст.ст. 1076, 200 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), ст.ст. 60–62 Закону «Про банки і банківську діяльність» (далі – Закон № 2121-III), інформацію, що становить банківську таємницю, регулюють також норми інформаційного права, а саме Закон України «Про інформацію». По-друге, ми вважаємо, що основними елементами правової категорії «банківська таємниця» є певна інформація, її зміст і правовий режим.

Першим елементом правової категорії «банківська таємниця» є інформація. Цілком справедливо Д. О. Гетманцев указує на те, що банківська таємниця має вивчатися і практично реалізовуватися через поняття інформації [4, с. 42]. Так, у ст. 60 Закону № 2121-III визначено, що банківська таємниця – це інформація стосовно діяльності та фінансового становища клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку. У Постанові Національного банку України «Про затвердження Правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці» від 4.07.2006 р. № 267 вживаються такі поняття, як «інформація, яка містить банківську таємницю» та

«інформація, що становить банківську таємницю».

Загальне, широке тлумачення інформації міститься у ст. 1 Закону України «Про інформацію», де це поняття визначається як «будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях, або відображені в електронному вигляді». ЦК України майже аналогічно визначає її як документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі, і відносить інформацію до нематеріальних благ (п. 1 ст. 200 ЦК України).

Будь-якій інформації притаманні такі особливості: фізична невідчужуваність від її власника; здатність існувати і обертатися як самостійний об’єкт правовідносин; можливість тиражування і поширення в необмеженій кількості екземплярів без зміни її змісту; можливість передачі і поширення лише за допомогою матеріального носія; перебування в обігу, як правило, у вигляді документа на паперовому або електронному носії [6, с. 19–20].

На основі цього ми можемо виокремити такі особливості інформації, що становить банківську таємницю: вона є нематеріальним благом, тобто не має матеріального змісту; відображена і певним чином зафіксована на паперових або електронних носіях; обертається як самостійний об’єкт правовідносин, унаслідок чого є можливість її передачі від одного суб’єкта до іншого; її оборотоздатність законодавчо обмежена; при передачі інформації, що містить банківську таємницю, і юридичному закріпленні такого факту передаються і права на її використання; вона передається і поширюється лише на матеріальному носії або за допомогою матеріального носія, що викликає необхідність юридично закріплювати обсяг прав з її зберігання і використання особам, які володіють такою інформацією.

Суб’єктами правовідносин щодо інформації, яка становить банківську таємницю, є:

– клієнт банку (суб’єкт банківської таємниці), тобто фізична або юридична особа, яка у процесі співпраці з банківською установою надала йому відомості, що можуть становити банківську таємницю;

– володілець банківської таємниці – вважаємо, що це не тільки банк, а й будь-яка інша фінансова установа, яка при виконанні своїх службових обов’язків отримує відомості, що становлять банківську таємницю. Фінансова установа володіє банківською таємницею не на правах власності, а як суб’єкт, що отримав цю інформацію від клієнта (за власною ініціативою або за ініціативою клієнта відповідно до умов договору) або створив її сам у процесі надання фінансових послуг (наприклад, внутрішньобанківська інформація як історія взаємовідносин з клієнтом) і у якого вона фактично зберігається як нематеріальне благо. До володілців банківської таємниці законодавство відносить: банки, Національний банк України, органи державної влади, перелік яких зазначений у пунктах 2–6 частини 1 статті 62 Закону № 2121-III. Цей перелік є вичерпним і може бути змінений лише на підставі

закону.

Другим важливим елементом правової категорії «банківська таємниця» є її зміст. У ст. 60 Закону № 2121-III законодавець конкретно визначає зміст відомостей, що становлять банківську таємницю, – це «інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку...». До банківської таємниці належить також інформація про клієнтів іншого банку, навіть якщо їх імена зазначені у документах, угодах та операціях клієнта, оскільки ч. 4 ст. 62 цього Закону забороняє банку надавати інформацію про клієнтів іншого банку, навіть якщо їх імена зазначені у документах, угодах та операціях клієнта.

У ч. 2 ст. 60 Закону № 2121-III деталізується зміст інформації, яка становить банківську таємницю, але, на нашу думку, інформація щодо: системи охорони банку, звітності по окремому банку, кодів, які використовуються банками для захисту інформації (пп. 4, 7, 8 ч. 2 ст. 60 Закону № 2121-III), не є інформацією, яка становить банківську таємницю, оскільки ця інформація стосується не клієнтів банку, а його самого як суб'єкта підприємницької діяльності. Вважаємо, що це інформація службового характеру.

Крім того, і справді, як підкреслює Д. О. Гетманцев, у статті 60 Закону № 2121-III не зазначається, чи мова йде про колишніх, дійсних чи потенційних клієнтів. Але, на нашу думку, дана стаття охоплює поняттям «клієнт» усіх фізичних і юридичних осіб, які були в ділових стосунках із банком або мають, або хочуть мати такі стосунки з банком у майбутньому, оскільки термін «клієнт» можна тлумачити як постійний відвідувач, замовник, покупець і т. ін. [7, с. 184].

У ЦК України (п. 1 ст. 1076) встановлено, що банк гарантує таємницю банківського рахунку, операцій за рахунком і відомостей про клієнта. Пункт 2 названої статті визначає, що у разі розголошення банком відомостей, які становлять банківську таємницю, клієнт має право вимагати від банку відшкодування завданих збитків та моральної шкоди.

Як ми бачимо, ЦК України відносить до банківської таємниці взагалі відомості про клієнта, тим самим ширше визначає зміст інформації про клієнта, яка становить банківську таємницю, ніж ст. 60 Закону № 2121-III, що, на нашу думку, більше відповідає положенням банківського законодавства розвинених країн. Водночас ЦК України залишає поза банківською таємницею інформацію про клієнтів іншого банку, зазначену у документах, угодах та операціях клієнта.

Російське законодавство дає широке тлумачення категорії «банківська таємниця», якою охоплюється інформація про всі справи клієнта, усі факти, що стають відомими кредитній установі у процесі ділових відносин з клієнтом [8, с. 95]. Як зазначає фахівець з банківського права професор О. М. Олейник, таке положення відповідає банківській практиці у багатьох країнах. Німецькі юристи стверджують, що банк зобов'язаний зберігати в таємниці факти,

їх оцінку, співвідносні з клієнтами, від яких він такі відомості вимагає. Так само визначають зміст банківської таємниці французькі юристи, які підкреслюють, що «банк зобов'язаний а ргіогі тримати в таємниці всю приватну інформацію, довірену йому клієнтами або третіми особами, або отриману ним у процесі професійної діяльності» [9].

Третім елементом правової категорії «банківська таємниця» є її особливий порядок правового регулювання – правовий режим. Банківська таємниця – це один з видів правового режиму інформації з обмеженим доступом, регламентованим на законодавчому рівні, різновид таємної інформації, але дослідження правового режиму інформації, що становить банківську таємницю, є темою окремої статті.

Категорія «банківська таємниця» є комплексним правовим явищем, основу якого становлять три елементи: по-перше, це інформація щодо клієнта, яка стала відомою банку у процесі його обслуговування; по-друге, це інформація певного змісту, який визначається законом; по-третє, це один з видів правового режиму інформації з обмеженим доступом.

Відносини щодо інформації, яка являє собою банківську таємницю, містять елемент договірних зобов'язань між банком і клієнтом та елемент публічної необхідності в забезпеченні відкритості банківської діяльності, тому ці відносини регулюються нормами інформаційного, цивільного і фінансового права, які визначають зміст поняття інформації, що становить банківську таємницю, встановлюють її правовий режим, тобто систему умов здійснення правового регулювання з метою забезпечення законних приватних і публічних інтересів.

На нашу думку, банківська таємниця – це відображена та задокументована на паперовому або електронному носіїв інформація з обмеженим законодавством доступом, яка містить будь-які відомості про клієнтів, отримані фінансовою установою у процесі безпосереднього здійснення нею своєї діяльності, таємницю яких фінансова установа зобов'язана забезпечувати з метою захисту інтересів клієнтів.

Список використаної літератури

1. Кротюк В. Л. Правове регулювання банківської таємниці / В. Л. Кротюк // Вісник НБУ. – 1999. – № 8. – С. 14–17.
2. Ващенко Ю. В. Банківське право: [навчальний посібник] / Ващенко Ю. В. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 344 с.
3. Костюченко О. А. Банківське право: Банківська система. Національний банк. Комерційні банки. Кредитування. Ринок цінних паперів. Національне валютне законодавство. Банківські системи зарубіжних країн. Інститут банківської таємниці : [навчальний посібник] / Костюченко О. А. – К. : А.С.К., 2001. – 576 с.
4. Гетманцев Д. О. Банківська таємниця : особливості її нормативно-правового регулювання в Україні та в законодавстві зарубіжних країн : дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / Гетманцев Д. О. – К., 2003. – 206 с.
5. Карманов Є. Банківська таємниця як об'єкт цивільно-правового регулювання / Є. Карманов // Право України. – 2001.